

5. Сергеев С.А. Молодежные субкультуры в республике // Соц. исслед. – 1998. – №11. – С. 95 – 102.
6. Словник – довідник для соціальних педагогів і соціальних працівників /За заг. ред. А.Й. Капської, І.М. Пінчук – К., 2000. – 260 с.
7. Шакурова М.В. Методика и технология работы социального педагога : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Академия, 2002. – 272 с.

УДК 159.922.762 – 053.66

СПЕЦИФИКА ДОСЛІДЖЕННЯ АФЕКТУ НЕАДЕКВАТНОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Семенча Л.Г., аспірант

Національного педагогічного університету ім.і М.П. Драгоманова

У статті аналізується поняття “афект неадекватності”, розкриваються психологічні особливості афективної поведінки підлітків, визначаються психосоціальні чинники афективної поведінки підлітків.

Ключові слова: підлітки, афективна поведінка, неадекватна реакція, школа.

Семенча Л. Г. СПЕЦИФИКА ИССЛЕДОВАНИЯ АФФЕКТА НЕАДЕКВАТНОСТИ В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ / Национальный педагогический университет им. М.П. Драгоманова, Украина.

В статье анализируется понятие “аффект неадекватности”, раскрываются психологические особенности аффективного поведения подростков, определяются психосоциальные причины аффективного поведения подростков.

Ключевые слова: подростки, аффективное поведение, неадекватная реакция, школа.

Semencha L.G. THE SPECIFIC CHARACTER OF THE INVESTIGATION OF NOT ADEQUATE REACTION AMONG TEENAGERS / Kiev national pedagogical university name of M.P. Dragomanov, Ukraine.

The article is devoted to the analyses of the term “affect of inadequacy”, psychological peculiarities of the affective behaviour of teenagers, the socio-psychological reasons of the affective behaviour of teenagers.

Key words: teenagers, affection behaviour, not adequate reaction, school.

У сучасних умовах досить актуальною є проблема, вирішення якої пов'язане з виявленням закономірностей психічного розвитку, розумінням психологічної природи поведінки підлітків. Причому особливої уваги потребують діти з афективною поведінкою, у котрих переважають негативні емоційні реакції, або, так звані, афект неадекватності.

Саме на порушення дисципліни підлітками досить багато нарікань є у дорослих: вчителів, керівників гуртків, батьків, сусідів, знайомих тощо. Учителі скаржаться на те, що учні порушують дисципліну на уроках, від них можна почути грубощі на адресу як дорослих, так і однолітків, вони агресивні, у них відсутній інтерес до навчання. Батьки відмічають, що їхні діти – підлітки невірноважені, неслухняні, недобррозичливі, не допомагають удома, негативно реагують на зауваження. У цілому наслідки усього вищезазначеного є досить негативними: прогули, шкільна неуспішність, дезадаптація, постійні конфлікти і як результат – порушення психологічного здоров'я як учнів, так і вчителів. Майже у всіх скаргах присутня заперечна частка – “не”. Отже, в школі сьогодні найактуальнішою є проблема і запит щодо прикладної діяльності практичного психолога відносно виявлення причин неадекватної афективної поведінки підлітків та корекційна робота з попередження такої поведінки.

У зв'язку з невизначеними психо-соціальними аспектами афективної поведінки сучасних підлітків у віковій та педагогічній психології метою нашого дослідження стало експериментальне вивчення особливостей афективної поведінки підлітків.

Конкретні завдання нашого дослідження полягають в наступному: по-перше, проаналізувати за результатами дослідної діяльності вчених особливості прояву афекту неадекватності у підлітковому віці; по-друге, визначити психо-соціальні чинники афективної поведінки підлітків.

Уперше поняття “афект неадекватності” було застосовано в 60-х рр. у психологічних дослідженнях Л.І. Божович, Л.С. Славіної та М.С. Неймарк з метою вивчення особливостей афективних переживань підлітків [1; 2; 3; 7; 8].

Цими вченими було проведено емпіричне дослідження, у ході якого дітям підліткового віку з різним рівнем самооцінки пропонувалося розв'язати дев'ять логічних та математичних задач на кмітливість, які розташовані в порядку підвищеної складності. Щоб забезпечити високий рівень домагань на успіх в роботі над задачами, учнів попередили, що задачі досить легкі і не потребують багато часу на осмислення і розв'язання. Утім насправді задачі були досить складні. У процесі виконання цих задач учень мав право обрати чотири задачі. Для розв'язання кожної надавався певний час, який у ході експерименту зменшувався так, щоб кожен учень зіткнувся з неуспіхом. У ході дослідження вчені спостерігали за проявами поведінки учнів у разі неуспіху. Основні завдання, які при цьому ставилися, повинні були виявити, як поводитимуться підлітки з високим, адекватним та низьким рівнем самооцінки при розв'язуванні досить складних задач? Які задачі вони намагатимуться розв'язати спочатку, складні – чи легкі? У яких з перелічених категорій підлітків нестійкі емоційні реакції будуть проявлятися більш яскравіше у поведінці при зіткненні з першим неуспіхом?

Реакція на неуспіх у всіх учнів була різноманітною. У деяких підлітків така реакція свідчила про відсутність афекту неадекватності та проявлялася в тому, що вони після “нерозв'язаної” задачі обирали значно легшу задачу для вирішення. Неадекватна реакція проявлялася в тому, що після неуспіху учень обирав або складнішу задачу, або такого ж рівня складності. При цьому для правильної діагностики досить важливо було простежити за поведінковими реакціями підлітка: наскільки чи які емоційні реакції проявляє, які жести, слова і рухи використовує, бажає продовжувати чи кинути роботу?

З метою перевірки стійкості прояву афективної поведінки, її не випадковості учені Л.І. Божович, Л.С. Славіна, М.С. Неймарк провели повторний експеримент з усіма досліджуваними з проміжком часу у два місяці. Задачі для цього обстеження були підібрані подібні. Зіставлення результатів цих двох експериментів показало, що у другому – загальний рівень складності обраних підлітками задач був нижчим, ніж у першому, але не набагато. Це можна пояснити тим, що, по-перше, пройшов певний час, по-друге, підлітки навчилися точніше здійснювати самооцінку власних розумових здібностей, реально оцінюючи свої можливості, і, по-третє, задачі такого типу були для них незнайомими і новими. Але в основному результати останнього експерименту збігалися з першим [1; 2; 3; 7; 8].

Ученими було виявлено такі прояви неадекватної реакції підлітків на неуспіх:

- а) неуспіх не знижує домагання;
- б) підліток абсолютно не допускає думки про те, що причини неуспіху можуть критися у ньому самому, а завжди звинувачує у своїх невдачах кого-небудь іншого чи об'єктивні обставини;
- в) у нього виникає почуття образи і впевненість у тому, що до нього ставляться несправедливо [1; 2; 3; 7; 8].

Виявлено, що афективна поведінка перешкоджає формуванню адекватного ставлення підлітка до себе і до своїх можливостей, а також викривляє деякі його зв'язки з навколишнім світом взагалі та найближчим оточенням. Зокрема такі учні часто очікують від оточуючих недоброзичливого ставлення, негативних стосунків, нарікань і навіть підлості. Будь-яку ситуацію вони сприймають психогенно. А ситуація, у якій перевіряються їхні знання та вміння, є для них досить загрозливою. Їм дуже важко упевнено і спокійно відповісти на екзамені, виконати контрольну роботу.

У подальшому вченими Г.М. Прихожан та Н.М. Толстих був проведений експеримент, основними завданнями якого було: виявити особливості виникнення та протікання афекту неадекватності у підлітків; порівняти їх прагнення бути кмітливими із самооцінкою власних можливостей.

На початку експерименту виявилось, що у всіх підлітків спостерігається високий рівень домагань відносно своїх розумових здібностей. У ході дослідження учням запропонували взяти участь в олімпіаді з розв'язування інтелектуальних задач, точніше для підлітків було створено ситуацію, яка вимагала реальної оцінки своїх можливостей. Як виявилось, лише 45 % учнів погодилися взяти у ній участь. Тільки у невеликій кількості досліджуваних установлено збіг їх рівня домагань із самооцінкою. При цьому більшість підлітків (55 %) відмовилися взяти участь в олімпіаді, а причини відмови були досить банальні: невміння розв'язувати задачі такого типу, погане самопочуття, безліч інших справ, відсутність можливості заздалегідь потренуватися у розв'язанні подібних задач.

Таким чином, у підлітків, які взяли участь в експерименті, але відмовилися відвідувати олімпіаду, спостерігається розходження щодо рівня домагань і самооцінки своїх можливостей. Крім того, констатовано наступне: високий рівень афекту неадекватності спостерігався у тих учнів, які відмовилися від участі в олімпіаді з причини немов би „поганого самопочуття”. Однак вони стверджували, що розв'язування подібних задач для них не є проблемою. Треба також додати, що підлітки саме цієї підгрупи ні за яких обставин не допускають у свідомість факт розходження власних домагань і самооцінки власних можливостей [4; 5; 6].

Розглянувши вищезазначені результати дослідної діяльності вчених нами було обгрунтовано чинники афективної поведінки підлітків (Таб. 1).

Таблиця 1

Психо-соціальні чинники афективної поведінки підлітків

ЧИННИКИ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА				
шкільну успішність	самосприйняття	соціальний статус підлітка серед однолітків	самоставлення	психічне та психологічне здоров'я
<ul style="list-style-type: none"> - установка на низьку успішність; - низька мотивація учіння; - неадекватна самооцінка навчальних досягнень; - шкільна дезадаптованість; - педагогічна занедбаність. 	<ul style="list-style-type: none"> - неадекватна самооцінка власних здібностей; - рефлексивні очікування до досягнень з боку оточуючих. 	<ul style="list-style-type: none"> - негативні ролі, які виконуються підлітком у класі; - байдуже ставлення однолітків; - незгуртованість учнів у класі. 	<ul style="list-style-type: none"> - низький рівень самоповаги; - неадекватний рівень домагань; - нереальні досягнення у навчальній діяльності та спілкуванні. 	<ul style="list-style-type: none"> - соціальна дезадаптація; - низький рівень стресостійкості; - високий рівень агресивності; - наявність конфліктності; - високий рівень тривожності; - акцентуація характеру; - девіантна поведінка.

На основі здійсненого психологічного аналізу нами було проведено дослідження афективної поведінки сучасних підлітків м. Дніпропетровська. В експерименті взяли участь 54 підлітки 8 та 9 класів, віком 13 -15 років. Для обстеження учнів було використано ряд методичних засобів: методика „Оцінка рівня домагань особистості” з використанням моторної проби Шварцландера; методика Хоппе, за допомогою якої визначався рівень домагань особистості. Слід відзначити, що учні активно включилися в роботу, у ході виконання завдань були досить активними, виявляли почуття гумору.

Перша методика проводилася у 4 етапи. На першому етапі підліткам треба було реально оцінити, скільки квадратів вони зможуть заповнити за визначений час. На інших етапах час виконання завдання поступово зменшувався, але досліджуваних про це не попереджали. Важливо, що на четвертому етапі більшість підлітків почали досить бурхливо реагувати на неуспіх, виражаючи досить емоційно своє незадоволення отриманим результатом.

На основі обробки кількісних і якісних даних результати наступні: у 12 (22 %) підлітків спостерігається досить високий рівень домагань, помірний – у 26 (48 %) і низький – у 16 (30 %).

Другою була застасована методика Хоппе, яка складалася з 12 логічних задач, на розв’язання яких було відведено певну кількість часу. Учні попередили про те, що вони можуть почати розв’язання з будь-якого номеру і що номери на картках означають рівень складності задачі в порядку наростання.

Результати показали наступне: з 12 підлітків, які в попередній методиці виявили високий рівень домагань, 9 досліджуваних взяли картки з номерами 10, 11 і 12, хоча вони не змогли відразу розв’язати, а почали виявляти неадекватні реакції на неуспіх. Ці реакції визначалися такою поведінкою: досліджувані кидали картки із завданнями; кричали, що завдання нецікаві; нервували і ображались; причім 4 з цих підлітків в школі навчаються на „добре” і „відмінно”, а інші 5 – мають успішність середню і за характеристикою вчителя вони постійно порушують дисципліну. У цілому в дослідженні високий рівень домагань виявився у 9 (17 %) учнів, які в попередній методиці показали теж високий рівень домагань, середній рівень домагань – у 20 (37 %) учнів, низький рівень – у 25 (46 %) учнів.

Отже, можна зробити такі висновки:

- на основі аналізу результатів дослідження представників класичної психології у підлітків виявлено неадекватну реакцію на неуспіх в навчальній діяльності, яка є досить стійкою і проявляється в емоційних порушеннях поведінки;
- за результатами дослідження представників традиційної психології у значної частини підлітків спостерігається розходження рівня домагань і самооцінки своїх можливостей, що також пов’язано з афективними порушеннями поведінки;
- за результатами сучасного пілотажного дослідження виявлено психо-соціальні чинники афективної поведінки підлітків, а саме: ті, що детермінують шкільну успішність, самосприйняття, соціальний статус, самоствавлення та психологічне здоров’я.

ЛІТЕРАТУРА

1. Божович Л.И. Проблемы формирования личности: Избранные психол. труды в 70 т. / Ред. Д.И. Фельдштейн. – М.: Воронеж, 1995. – 352 с.
2. Изучение мотивации поведения детей и подростков. / Под. ред. Л.И. Божович и Л.В. Благонадежиной. – М.: Педагогика, 1972. – 352 с.
3. Неймарк М.С. Некоторые проблемы личности школьника. – М.: Знание, 1975. – 64 с.

4. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Подросток в учебнике и в жизни. – М.: Знание, 1990 – 79 с.
5. Прихожан А.М., Юфарова Т.И. Об аффекте неадекватности у учащихся 3 и 5 классов // Экспериментальные исследования по проблемам общей и педагогической психологии. – М., 1975. – 74 с.
6. Психология подростка. Полное руководство. / Под ред. А.А. Реана – СПб.: Прайм–ЕВРОЗНАК, 2003. – 432 с.
7. Психологическое изучение детей в школе-интернате / Под ред. Л.И. Божович. – М.: Изд-во Акад. пед наук РСФСР, 1960. – 207 с.
8. Славина Л.С. Индивидуальный подход к неуспевающим и недисциплинированным ученикам. – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1958. – 214 с.

УДК 378.147 : 009

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Сібіль О.І., к. пед. н., доцент

Запорізький національний університет

У статті розглянуті основні принципи реалізації гуманістичної парадигми освіти у вищій школі. Автором визначаються умови педагогічного керівництва процесом особистісного і професійного становлення студентів, детермінанти перетворення саморозвитку студента на процес активної, усвідомленої зміни особистісного статусу відповідно до його можливостей і потреб.

Ключові слова: гуманістична парадигма, особистісно зорієнтована освіта, соціальна адаптивність, професійна компетентність, суб'єктність.

Сибиль Е.И. ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассмотрены основные принципы реализации гуманистической парадигмы образования в высшей школе. Автором выделены условия, обеспечивающие педагогическое руководство процессом личностного и профессионального становления студентов; а также детерминанты превращения саморазвития студента в процесс активного и осознанного изменения личностного статуса в соответствии с его возможностями и потребностям.

Ключевые слова: гуманистическая парадигма, личностно-ориентированное образование, социальная адаптивность, профессиональная компетентность, субъектность.

Sibil H. THE HUMANITARIAN PARADIGM IN HIGHER SCHOOL / Zaporizhzhya national university, Ukraine.

In the article the defining of the main principles of realization of humanitarian paradigm in higher school is grounded. The author analyses the conditions, which may process of personal and professional advancement when self-development of a student proves to become active and though out situation of changes in his personality status on the basis of existing possibilities and needs.

Key words: humanistic paradigm, personal-oriented, education, social adaptively, professional competence, subjectness.

Політичні, соціокультурні, духовні й економічні суперечності сучасного періоду суспільного розвитку відображаються як на стані окремої особистості – її внутрішній нестабільності, дисбалансі, невизначеності, так і на стані суспільства в цілому, що болісно відбивається у різних сферах суспільного життя і системі освіти зокрема. Відповідно до прийнятої в усьому світі концепції “людського ресурсу” освіта розглядається як основа економічного і соціального добробуту, головний імператив